КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРОРИЗМУ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

ТКАЧЕНКО Валентина Василівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально - правової політики та кримінального права Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID https://orcid.org/0009-0009-4030-3253

УДК 343.326

DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.15

У статті описується кримінально-правова характеристика тероризму. Зокрема, акцентується увага на тому, що протидія тероризму вимагає чіткої правової кваліфікації таких діянь, ефективного правозастосування та відповідальності осіб, причетних до вчинення терористичної діяльності. Однак на практиці існують проблеми в розмежуванні тероризму від суміжних злочинів, визначенні його ознак та встановленні справедливого покарання. Охарактеризовано склад кримінальних правопорушень, пов'язаних із терористичною діяльністю, таких як: терористичний акт (стаття 258 КК України) та фінансування тероризму (стаття 2585 КК України). Автор статті звертає увагу на статистичну інформацію щодо віку суб'єктів вчинення тероризму, зауважено про необхідність збільшення віку суб'єкта фінансового тероризму до 18 років. Розглянуто судову практику щодо кваліфікації дій за статтею 258 КК України. Зазначено, що терористичний акт часто має спільні риси з диверсією (ст. 113 ККУ), злочинами проти основ національної безпеки (ст. 109–114 ККУ) або бандитизмом (ст. 257 ККУ). Це створює труднощі у правовій кваліфікації. Встановлено необхідність формування всього спектру мотивів, якими керується суб'єкт, що дозволить визначити причини вчинення терористичного акту. Що дасть можливість чіткої кваліфікації вчинених кримінальних правопорушень у сфері терористичної діяльності. Стаття наголошує на тому, що для кращого розмежування тероризм від суміжних кримінальних правопорушень та встановленні справедливої відповідальності потрібно внести зміни до чинного законодавства щодо розмежування тероризму від схожих кримінальних правопорушень; посилити відповідальність за вчинення тероризму; збільшити вік відповідальності суб'єктів фінансування тероризму до 18 років; забезпечити належну підготовку слідчих та суддів щодо специфіки кваліфікації тероризму. У результаті цієї роботи зазначається, що проблема кваліфікації та відповідальності за тероризм в Україні є комплексною і потребує системного вдосконалення правозастосовної практики.

Ключові слова: тероризм, кримінальне правопорушення, умисел, терористичний акт, фінансування тероризму, склад правопорушення, відповідальність.

Постановка проблеми

Під впливом численних факторів у різних сферах діяльності суспільства рівень його суспільної небезпеки постійно зростає та набуває своїх крайніх проявів. Тероризм - це складне за своєю структурою явище, що є загрозою не тільки правам людини, верховенству права, демократії, але всій внутрішній і міжнародній безпеці. Протидія тероризму вимагає чіткої правової кваліфікації таких діянь, ефективного правозастосування та відповідальності осіб, причетних до терористичної діяльності. Однак на практиці існують проблеми в розмежуванні тероризму від суміжних кримінальних правопору-

шень, визначенні його ознак та встановленні справедливого покарання.

Таким чином, проблема кваліфікації та відповідальності за тероризм в Україні є комплексною і потребує системного вдосконалення правозастосовної практики.

Метою дослідження є кримінально-правова характеристика тероризму та визначення основних проблем кваліфікації цього кримінального правопорушення і вдосконалення законодавства щодо відповідальності суб'єктів вчинення тероризму в Україні.

Стан дослідження проблеми

Питанням кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень, які вчиняються під час терористичної діяльності, присвячено наукові праці відомих науковців-юристів: Антипенка В., Журавльова В., Коваленка В., Рижова І., Романюка Б., Семенюка О., Рибачука М., Тихого В. та інших. Втім, у сучасних умовах окреслена проблематика потребує подальших ґрунтовних досліджень.

Виклад основного матеріалу

Кримінально-правова характеристика вимагає аналізу всіх ознак складу кримінальних правопорушень, пов'язаних з терористичною діяльністю, передбачених ст. 209^{1}, 258, 258^{1-5} Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1]. Загальновідомо, що підставою притягнення особи до кримінальної відповідальності є не лише сам факт вчинення суспільно небезпечного діяння, а і наявність складу кримінального правопорушення, передбаченого КК України.

Так, у складі кримінального правопорушення виокремлюють чотири елементи: 1) об'єкт, 2) об'єктивна сторона, 3) суб'єкт, 4) суб'єктивна сторона. Матеріальним елементом підстави кримінальної відповідальності є наявність у діянні, яке вчинено особою усіх ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого КК України. Тобто при наявності об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують певне суспільно небезпечне діяння як кримінальне правопорушення, що утворює таке юридичне поняття, як склад кримінального правопорушення.

Охарактеризуємо більш розповсюджені кримінальні правопорушення, пов'язані з тероризмом, зокрема терористичний акт та фінансування тероризму. Зазначимо, що суб'єкт кримінального правопорушення – це фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність.

Насамперед, обов'язковою ознакою суб'єкта терористичного акту (стаття 258 КК України) є фізична особа – людина (громадяни України, іноземці й особи без громадянства).

У випадку вчинення терористичного акту уповноваженою особою від імені юридичної особи, то відповідно до положень КК України виникають підстави застосування наступних заходів кримінально-правового характеру, які застосовуються до юридичних осіб: штраф, конфіскація майна, ліквідація (ст. 96-3, ст. 96-6 КК України) [3, с. 185]. Таким чином, суб'єктом терористичного акту не може бути юридична особа.

Другою обов'язковою ознакою суб'єкта терористичного акту є те, що це саме осудна особа. Фізична особа може бути суб'єктом кримінального правопорушення, коли поєднує в собі певну сукупність біологічних умов, володіє здатністю бути осудною. Осудність – це здатність особи регулювати свою поведінку при вчиненні терористичного акту, усвідомлювати факт порушення суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом, тобто володіти у зв'язку з цим певними психічними властивостями особистості: бути спроможною усвідомлювати свої дії і керувати ними [3, с. 25, 27].

Третьою обов'язковою ознакою суб'єкта терористичного акту є вік, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Згідно із частиною 1 статті 22 Кримінального кодексу України встановлений загальний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність – 16 років. Відтак, у частині 2 статті 22 КК України зазначений перелік кримінальних правопорушень, відповідальність за які може наставати з 14 років. Цей вік ґрунтується на тому, що необхідною умовою притягнення правопорушника до кримінальної

Рисунок 1. Вікова характеристика суб'єктів терористичного акту за 2024 р.

відповідальності є вольовий характер вчинку особи [4, с. 273].

Згідно зі статистичною інформацією Офісу генерального прокурора за 2024 рік [5], можемо зауважити, що це кримінальне правопорушення вчиняють особи 14 років (рис.1).

Враховуючи суспільну небезпеку терористичного акту та рівень усвідомлення неповнолітніми суспільної небезпеки цього діяння, законодавець встановив кримінально-правову заборону за вчинення терористичного акту до чотирнадцяти років.

Переходимо до аналізу наступного обов'язкового елементу складу терористичного акту – суб'єктивної сторони. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони будь-якого кримінального правопорушення є почуття вини, визначення якого міститься у статті 23 Кримінального кодексу України [6]. Зазначені форми вини відрізняються різним ставленням та усвідомленням особою суспільно небезпечного характеру вчинюваного діяння й передбачення його наслідків, а також змістом і спрямованістю волі суб'єкта кримінального правопорушення.

Суб'єктивна сторона терористичного акту характеризується прямим умислом. Прямий умисел має місце, коли особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК України) [1]. У всіх випадках терористичні акти вчиняються із заздалегідь обдуманим наміром. При цьому правопорушник заздалегідь готує акт, продумує, як його здійснити, і готує собі алібі. Факультативними ознаками суб'єктивної сторони кримінального правопорушення є мета і мотив. Вони не є характерними для суб'єктивної сторони всіх кримінальних правопорушень, що передбачені в Особливій частині КК України. Але там, де вони прямо передбачені в диспозиції статті Особливої частини КК України або випливають із сутності вчинюваного кримінального правопорушення, їх встановлення є обов'язковим [7, с. 76–77].

Аналіз положень Кримінального кодексу, що регулюють відповідальність за терористичні акти, дає підстави стверджувати, що для вчинення терористичного акту необхідна наявність конкретної мети. Мета терористичного акту, яка може бути альтернативною, а саме: порушення громадської безпеки; залякування населення; провока-

ція воєнного конфлікту; провокація міжнародного ускладнення; вплив на процеси прийняття рішень органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їхніми працівниками, громадськими організаціями, юридичними особами та міжнародними організаціями або на вчинення чи невчинення ними дій; привернення уваги громадськості до особливих політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста) [8, с. 274].

Об'єкту кримінального правопорушення завжди заподіюється шкода або створюється реальна загроза заподіяння шкоди від кримінального протиправного діяння, саме тому він і ставиться під охорону кримінального закону. Отож зазначати об'єкт терористичного акту серед різновидів мети недоцільно [2, с. 195–196]. Тому природною властивістю терористичного акту є породження страху й паніки. Науковці у сфері протидії тероризму звертають увагу на недоліки положень Кримінального кодексу щодо визначення мети терористичних актів. Наприклад, обґрунтованість віднесення порушення громадської безпеки або залякування населення до мети терористичного акту викликає великі сумніви. Це пов'язано з тим, що такі порушення безпеки та залякування населення слугують засобом досягнення терористичних цілей і є наслідком терористичного акту, а не метою терористичного акту [9, с. 97].

Наступне кримінальне правопорушення ми розглянемо фінансування тероризму (стаття 258^5 КК України).

Відповідно, об'єктом цього кримінального правопорушення є громадська безпека як стан суспільних відносин, за якого забезпечується захист суспільства від вчинення терористичних злочинів і можливих посягань із боку терористичних груп (організацій), а також нормальна діяльність правоохоронних органів і суду, а також органів, які виконують судові рішення, економічна безпека держави.

Зазначимо, що предметом фінансування тероризму є безпосередньо кошти, інші фінансові активи, економічні ресурси та майно, отримане як легально, так і нелегально (ст. 25 Закону України «Про боротьбу з тероризмом») [10].

Відповідно до статті 1 Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму «кошти» - це будь-які активи (матеріальні чи нематеріальні, рухомі чи нерухомі, незалежно від способу їхнього придбання), а також юридичні документи або акти в будь-якій формі, зокрема в електронній або цифровій, які засвідчують право на такі активи або участь у них, зокрема банківські кредити, дорожні чеки, банківські чеки, поштові перекази, акції, цінні папери, облігації, векселя, акредитиви [11].

Мінімальний розмір предмета фінансування тероризму законом не зазначено, тому його оцінка здійснюється в сукупності з іншими ознаками цього правопорушення, враховуючи значення факту фінансової або іншої майнової підтримки для терористичної діяльності.

Щодо об'єктивної сторони фінансування тероризму (ч. 1 ст. 258^2 КК України) обов'язковою ознакою є діяння у формі дії – активної поведінки, яка спрямована на фінансове чи матеріальне забезпечення: терориста; терористичної групи чи терористичної організації [1].

Як зазначає законодавець фінансуванням тероризму є будь-яка спроба зібрати кошти для терористичної діяльності або надати їх для досягнення бажаного результату. Такі дії є підготовчо-забезпечувальними діями до вчинення терористичного акту терористом чи терористичним об'єднанням, зокрема, ще на етапі створення таких об'єднань, а також проведення іншої терористичної діяльності.

Суб'єктивна сторона цього правопорушення характеризується умисною формою вини (прямим умислом та спеціальною метою). Ця мета може бути визначена як безпосереднє забезпечення підготовчих етапів та виконання (підтримка, включаючи фінансові елементи) терористичної операції. Якщо встановлено, що існує хоча б одна така мета, а також наявні інші суттєві ознаки, діяння розглядається як фінансування тероризму.

Суб'єктом фінансування тероризму є фізична осудна особа яка досягла на момент вчинення 16 років. Проте ознайомившись із статистикою за 2024 рік, 16 річні особи (те-

ористи) не фінансували терористичну діяльність [5]. Пропонуємо вік суб'єкта фінансування тероризму все ж таки підняти до 18 років. Адже на вчинення даного кримінального правопорушення впливає фінансове становище осіб.

Терорист - це особа, яка бере участь у терористичній діяльності, тобто бере участь у підготовці або здійсненні терористичного акту чи вчиняє інші діяння, визначені ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» терористичною групою є група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів; терористична організація – стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації (абз. 10 ст. 1 зазначеного Закону) [10].

Стійкість терористичної групи підтверджується її зорганізованістю та тривалістю існування такої групи. Зорганізованість останньої характеризується наявністю мети злочинної діяльності учасників терористичної групи та плану її досягнення, а також притаманність кожному з учасників своїх функцій та виконання ними відповідних ролей. При цьому тривалість існування групи - це фіксований проміжок часу, достатній для підготовки та вчинення принаймні одного або кількох терористичних злочинів, які потребують ретельної підготовки. Терористична група повинна мати щонайменше одного організатора (на етапі створення) та щонайменше одного організатора і виконавця (одна особа може бути як організатором, так і виконавцем) на етапі здійснення терористичної діяльності. Крім того, характеристика стійкості має місце лише на етапі створення терористичної групи, коли визначено план, завдання і ролі та окреслено мету об'єднання кількох осіб, а стабільність має місце на етапі здійснення будь-якої терористичної діяльності.

Структура терористичної організації є більш складною, ніж структура терористичної групи, і, як зазначалося вище, її елементами можуть бути окремі особи та структурні підрозділи (групи). Суборганізації можуть мати окремі плани, специфічну структуру, функції учасників та цілі своєї діяльності, які прямо чи опосередковано пов'язані із загальними та індивідуальними або індивідуальними та окремими цілями терористичної організації. Цілями терористичної організації можуть бути не лише безпосереднє вчинення терористичних актів, а й, зокрема, керівництво терористичною діяльністю окремих осіб або терористичних груп, фінансування терористичної діяльності або діяльності терористичної організації в цілому. Основною проблемою розпізнавання фінансування тероризму є те, що в більшості випадків справжня мета фінансування є завуальованою і прихованою. Збір і передача грошей та інших матеріальних і нематеріальних активів часто здійснюється третіми особами під суспільно корисними і гарними гаслами. Визначення реальної мети передачі грошей або інших активів конкретній особі ґрунтується на низці факторів, у тому числі на перевірці та аналізі фінансового стану особи та виду її діяльності.

Необхідно розглянути судову практику щодо кваліфікації дій за статтею 258 КК України згідно з постановою ВС від 22.01.2019 у справі № 201/13561/14-к (провадження № 51-3743км18): *«Обставини справи: ОСОБА_2 за попередньою змовою групою осіб здійснював готування до вчинення терористичного акту. Зокрема, він підшуковував співучасників, засоби та знаряддя для вчинення за допомогою вибухової речовини, привезеної ОСОБА_3 з Луганської області, вибухів, які створюють небезпеку для життя та здоров'я людей та настання інших тяжких наслідків, на залізничній колії під час переміщення по ній потягу з військовою технікою ЗСУ до району проведення АТО, а також щодо командування батальйону МВС з метою привернення уваги громадськості до своїх політичних поглядів та діяльності незаконно створених на території України утво-*

рень «ДНР» та «ЛНР», залякування населення, провокації воєнного конфлікту на території Дніпропетровської та інших областей.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: за вироком місцевого суду ОСОБА_2 визнано винуватим та засуджено за ч. 1 ст. 263 КК, за ч. 1 ст. 14, ч. 2 ст. 258 КК. За цим же вироком було засуджено ОСОБА_3, який його не оскаржував в апеляційному та касаційному порядку. Апеляційний суд залишив вказане судове рішення без зміни.

Позиція ККС: вирок місцевого суду та ухвалу апеляційного суду залишено без зміни.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів не погодилася з твердженням сторони захисту в касаційній скарзі про те, що терористичний акт може бути вчинено лише особою, яка є учасником терористичної організації, що призвело до неправильного застосування судом закону України про кримінальну відповідальність, а саме ч. 1 ст. 14, ч. 2 ст. 258 КК.

Колегія суддів, проаналізувавши положення ст. 258 КК, вказала на те, що для кваліфікації дій особи за ст. 258 КК не вимагається обов'язкової участі особи в терористичній організації. Для кваліфікації за вказаною статтею достатньо встановити, щоб особа діяла хоча б з однією метою, зазначеною в диспозиції вказаної норми, що було встановлено судом першої інстанції під час розгляду справи» [12].

Розглянувши позиції Верховного суду, можна висвітлити певну проблематику, як: розмежування тероризму та інших злочинів. Терористичний акт часто має спільні риси з диверсією (ст. 113 ККУ), злочинами проти основ національної безпеки (ст. 109–114 ККУ) або бандитизмом (ст. 257 ККУ) [1]. Це створює труднощі в правовій кваліфікації.

Доцільним, на наш погляд, буде встановлення всього спектру мотивів, якими керується суб'єкт, що дозволить визначити причини вчинення терористичного акту, які важливі для розуміння суті цього діяння. Що дасть можливість чіткої кваліфікації вчинених кримінальних правопорушень у сфері терористичної діяльності.

Висновки

Підбиваючи підсумки проведеного наукового дослідження, хотілося б окреслити декілька рекомендацій, які, на нашу думку, допомогли б краще розмежувати тероризм від суміжних кримінальних правопорушень та встановленні справедливої відповідальності: внести зміни до чинного законодавства щодо розмежування тероризму від схожих кримінальних правопорушень; посилити відповідальність за вчинення тероризму; збільшити вік відповідальності суб'єктів фінансування тероризму до 18 років; забезпечити належну підготовку слідчих та суддів щодо специфіки кваліфікації тероризму.

Реалізація цих рекомендацій вдосконалить правозастосовну практику в умовах воєнного стану, але й створить основу для більш ефективного функціонування правоохоронних органів та суду в Україні.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення від 14.03.2025)

2. Демидова Л. М., Попович О. С. Кримінально-правова охорона національної безпеки України: терористичний акт : монографія. Харків : Право, 2021. 400 с.

3. Лень В. В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2008. 180 с.

4. Гродецький Ю. В., Зайцев О. В. Поняття суб'єкта кримінального правопорушення. Вісник Асоціації кримінального права України. 2024. № 1 (21). С. 255–281.

5. Статистика Офісу генерального прокурора «Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення» за 2024 рік. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення від 14.03.2025)

6. Гончар Т. О. Неповнолітній як суб'єкт кримінальної відповідальності за кримінальним правом України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2004. 211 с.

7. Тютюгін В. І., Рубащенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина : посіб. для підгот. до заліків та іспитів. Харків : Право, 2024. 250 с.

8. Тероризм : теоретико-прикладні аспекти: навчальний посібник / за заг. ред. В. К. Грищука. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 328 с.

9. Кириченко О. В., Чорний О. М., Шамара О. В. Протидія терористичним актам в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади : монографія. Дніпро : Ліра, 2022. 181 с.

10. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 року №638-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text (дата звернення від 14.03.2025)

11. Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму: Конвенція від 09.12.1999 року, ратифікована від 12.09.2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text (дата звернення від 14.03.2025)

12. Постанова ВС від 22.01.2019 у справі № 201/13561/14-к (провадження № 51-3743км18). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/80521756 (дата звернення від 14.03.2025)

Tkachenko Valentyna V.,
candidate of legal sciences, associate professor of department criminal legal politics and criminal law
Educational and scientific institute of law
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID https://orcid.org/0009-0009-4030-3253
E-mail: Valentyna_Tkachenko@ukr.net

CRIMINAL LAW CHARACTERIZATION OF TERRORISM: PROBLEMS OF QUALIFICATION AND LIABILITY

The article describes the criminal law characterization of terrorism. In particular, it is emphasized that countering terrorism requires a clear legal qualification of such acts, effective law enforcement and liability of persons involved in terrorist activities. However, in practice, there are problems in distinguishing terrorism from related crimes, defining its characteristics and establishing fair punishment. The author characterizes the composition of criminal offenses related to terrorist activities, such as a terrorist act (Article 258 of the Criminal Code of Ukraine) and financing of terrorism (Article 2585 of the Criminal Code of Ukraine). The author draws attention to the statistical information on the age of terrorist perpetrators and notes the need to increase the age of a financial terrorist to 18 years. The author analyzes the case law on qualification of actions under Article 258 of the Criminal Code of Ukraine. It is noted that a terrorist act often has common features with sabotage (Article 113 of the CCU), crimes against the foundations of national security (Articles 109-114 of the CCU) or banditry (Article 257 of the CCU).

This creates difficulties in legal qualification. The author establishes the need to form the entire range of motives which guide the subject, which will allow determining the reasons for committing a terrorist act. This will enable a clear qualification of criminal offenses committed in the field of terrorist activity. The article emphasizes that in order to better distinguish terrorism from related criminal offenses and to establish fair liability, it is necessary to amend the current legislation to distinguish terrorism from similar criminal offenses; to increase liability for committing terrorism; to increase the age of liability of terrorist financing entities to 18 years; to ensure proper training of investigators and judges on the specifics of terrorism qualification. As a result of this work, it is noted that the problem of qualification and liability for terrorism in Ukraine is complex and requires systematic improvement of law enforcement practice.

Key words: terrorism, criminal offense, intent, terrorist act, financing of terrorism, corpus delicti, liability.